

studiehefte

Norsk og dansk

Jostein Christensen og Asbjørn Odin Aag

KublaKan

KublaKan 2024

Jostein Christensen og Asbjørn Odin Aag

Denne publikasjonen kan fritt benyttes av skoler, elever og privatister. Referanse til denne kilden kan skrives slik:

Christensen, Jostein og Asbjørn Odin Aag. «Studiehefte. Norsk og dansk». KublaKan 2024,
<https://kublakan.no/wp-content/uploads/2024/05/KublaKan-studiehefte-norsk-og-dansk.pdf>, nedlastet
[fyll inn dato]

Siden dette er en kilde hentet fra internett, må du også oppgi nedlastingsdato, om du benytter studieheftet på skriftlig eksamen. Henvendelse om utgivelsen kan rettes til post@kublakan.no.

Norsk og dansk

Dansk brukes av rundt 6 millioner mennesker. Det er det offisielle språket i Danmark, og det er også et viktig andrespråk på Island, Grønland, og på Færøyene. I tillegg er dansk et viktig minoritetsspråk nord i Tyskland. I Sørslesvig, nær grensen til Danmark, snakker rundt 50 000 personer dansk.

Dansk og norsk har utviklet seg fra det samme språket, norrønt, og siden de to landene lenge var i union med hverandre, har de også i stor grad en felles språk- og kulturhistorie. Skriftspråket i Norge var i praksis dansk helt frem til starten av 1900-tallet, og de fleste nordmenn leser derfor dansk med få problemer. Måten dansker uttaler ord på er imidlertid svært annerledes enn i Norge, – så annerledes at mange nordmenn sier de har problemer med å forstå dansk når de hører det.

I det følgende skal vi forsøke å beskrive noen typiske trekk som skiller dansk og norsk fra hverandre når det gjelder hvordan vi skriver, hvordan vi uttaler ord, hva slags ord som finnes i språkene våre, hvordan vi bøyer visse ord, og hva slags posisjon dialekter har i de to språkene.

Skrift

Hvis man kan lese bokmål, kan man stort sett forstå dansk også. De to skriftspråkene ligner mye, men det finnes også enkelte forskjeller. En av de største forskjellene på språkene når man ser dem i skrift er det at norsk har harde konsonanter, «p,t,k» i ord der man på dansk har bløte konsonanter, «b,d,g». En annen stor forskjell er at norske ord har en del diftonger, i ord som «stein» «laus» og «øy», mens danske ord har monoftonger, «sten» «løs» og «ø». I tillegg finnes det flere andre større og mindre forskjeller.

Dansk har bløte konsonanter

På norsk har vi harde konsonanter, «p,t,k» i ord som «løpe», «kake» og «gate». På dansk har man bløte konsonanter i slike ord, «b,d,g». Der heter det «løbe», «gade» og «kage». De bløte konsonantene er en av de tingene som gjør at vi med én gang gjenkjenner språket som dansk, og ikke norsk, når vi leser.

Opprinnelig, for tusen år siden, hadde man harde konsonanter både i Norge og Danmark. Både norsk og dansk har utviklet seg fra norrønt, og på norrønt hadde man opprinnelig harde konsonanter, «p,t,k». En gang mellom 1200 og 1350 regner man imidlertid med at uttalen av disse konsonantene ble «slappere» i det som i dag er Danmark – «p, t og k» ble «myket opp» til «b,d,g». Denne prosessen, det at harde konsonanter blir bløte, kalles på fagspråket *lenisering*, og i dansk skjedde denne leniseringen såpass tidlig at bløte konsonanter også ble en del av skriftspråket.

København. (Foto: Shutterstock)

Diftonger på norsk – monoftonger på dansk

Den andre tydelige forskjellen på dansk og norsk i skrift er at dansk tradisjonelt har *monoftonger* der man på norsk har *diftonger*. På dansk heter det «sten», «løs» og «ø», med monoftongene -e og -ø, mens mange nordmenn sier «stein» og «laus», og så godt som alle sier «øy». På norsk finnes det altså mange ord som uttales og skrives med diftongene -ei, -au og -øy. Diftonger er lyder der to vokaler liksom «glir over i hverandre». Et annet navn på diftong er faktisk «glidelyd».

Fortauskafé i Aarhus. (Foto: Shutterstock)

I norrønt, det språket som ble snakket i Skandinavia fra ca. 700-1350, hadde man opprinnelig diftongene «ei», «øy» og «au». Men allerede fra rundt år 800 begynte det norrøne språket å endre seg i de områdene som i dag er Danmark og Sverige. Dette gjorde at vi tidlig fikk to grener av det norrøne språket, to dialekter, nærmest: *vestnordisk* som grovt sagt ble brukt i Norge og senere på Island og andre øyer, og *østnordisk*, som ble brukt i Danmark og Sverige. I Norge og på Island ble diftongene -

ei, -au, og -øy beholdt, og de har i stor grad holdt seg i nordmenns talemål helt frem til i dag. I det østnordiske området, altså i Danmark og Sverige, skjedde det en *monoftongering*. Der begynte folk etter hvert å snakke norrønt *uten* disse diftongene. Derfor heter det i dag «øy» på norsk og «ø» på dansk.

Når det gjelder skriftspråkene våre, har nynorsk enda flere diftonger enn bokmål. Bokmål er historisk sett en form for «fornorsket dansk», og dette er en av grunnene til at man finner flere monoftonger der enn på nynorsk. For eksempel skriver man på nynorsk «drøyme» og «laus», med diftonger, mens man på bokmål gjerne skriver «drømme» og «løs», med monoftonger – selv om «laus» også er lov på bokmål. Uansett er diftonger noe som kjennetegner bokmål også, ikke bare nynorsk, og når man sammenligner bokmål og dansk, vil man se at bokmål ofte har diftonger der dansk har monoftonger, og at dette er en tydelig forskjell mellom språkene.

Dansk: Mer bruk av bokstaven «æ» og original skrivemåte i fremmedord

Det finnes også andre forskjeller på dansk og norsk bokmål i skrift. En ting man fort legger merke til når man leser, er at bokstaven -æ brukes vesentlig mer på dansk enn på norsk. Både på dansk og norsk finner man denne bokstaven i ord som «lærer» og «sær», men i dansk bruker man også svært ofte -æ i ord hvor vi på norsk bruker -e. Dette ser vi for eksempel i ordene «bæger» «læber», «mærkelig» og «skrækkelig». På norsk heter det «beger», «lepper», «merkelig/-leg» og «skrekkelig/-leg».

Original skrivemåte i fremmedord: «Skagen station».

(Foto: Shutterstock)

Vi finner også en forskjell på dansk og norsk når det gjelder hvordan man skriver *importord*, ord som er tatt inn i språket fra andre språk. De siste tiårene har det særlig kommet mange ord fra engelsk inn i dansk og norsk, men man har hatt ulike strategier for hvordan disse skal skrives. På norsk har man vanligvis enten *fornorsket* skrivemåten av slike ord, for eksempel ved å skrive «musikal» med -k istedenfor med -c som på engelsk (musical), eller så har vi laget egne norske alternativer,

såkalte *avløserord*. Eksempler på avløserord er ord som «tenåring» istedenfor «teenager» og «T-skjorte» istedenfor T-shirt. På dansk er det annerledes. Der *beholder* man i hovedsak den engelske skrivemåten i importord fra engelsk. For eksempel skriver man «musical» med -c, og man både skriver og sier «teenager» og «T-shirt».

Også i en del ord fra fransk og latin har man på dansk beholdt mer av den originale skrivemåten. For eksempel brukes bokstavene -c og -x oftere på dansk enn på norsk i slike ord. På dansk sier man at noe er «cyklisk» når det gjentar seg regelmessig, og en person som er sær eller spesiell kan kalles «excentrisk». På norsk har man fornorsket skrivemåten, slik at det heter «syklisk» og «eksentrisk», med -s og -k.

Norsk bokmål og dansk er som sagt såpass like at de fleste som kan lese det ene språket også kan lese det andre uten problemer. Likevel finnes det som vi har sett også ting ved skrivemåten som gjør at språkene skiller seg fra hverandre.

Uttale

Den store forskjellen på dansk og norsk ligger imidlertid i uttalen. Norsk og dansk ligner kanskje mye når man ser dem i skrift, men de *høres* svært ulike ut. Dansk er det minst ortofone språket i Norden. At et språk er lite ortofont, betyr enkelt sagt det er stor forskjell på skrift og tale. På dansk snakker man rett og slett helt annerledes enn man skriver, i alle fall sammenlignet med norsk, og derfor er muntlig dansk vanskelig å forstå for mange nordmenn.

Dansk konsonantsvekkelse

En del konsonanter blir uttalt svakere på dansk enn på norsk. Det har i det danske språket skjedd en *konsonantsvekkelse*. Mange konsonanter har ikke bare en svakere uttale på dansk enn på norsk. De har også en svakere uttale på dansk i dag enn de hadde for 150 år siden. Det er ikke bare det at nordmenn skriver «mat» og «kake», mens danskene skriver «mad» og «kage», for eksempel. Konsonantene -d og -g blir også uttalt «slappere» på moderne dansk enn måten de blir uttalt på, på norsk. Når nordmenn uttaler ord som «gud» og «fag», gjør de det med en tydelig -d eller -g i slutten av ordet. Når dansker uttaler de samme ordene, er det med -d-er og g-er som er enda slappere i uttalen. D-lyden i ordet «gud» er såpass svak på dansk at tennene nesten ikke treffer noe i munnen når man uttaler ordene, /guð/. -G-en i ordet «fag», har nesten forsvunnet helt, og i stedet blitt til en slags -j-lyd, slik at ordet uttales som /fæʔj/. Den svake uttalen av slike konsonanter hører vi også i hvordan -d-en og -g-en i de danske ordene «lade» (som i å lade telefonen) og «dag» uttales.

Et annet eksempel på den danske konsonantsvekkelsen er det at konsonanten «w» på dansk i dag ofte blir uttalt som en litt «slappere» «w»-lyd. Dette kan av og til gjøre uttalen uforutsigbar, hørt med norske ører.

Ordet «hav», for eksempel, skrives likt på norsk og dansk, men uttales i praksis som /hau/ på dansk. Ordet «sove» uttales som /såo/.

Den danske konsonantsvekkelsen er en viktig grunn til at dansk og norsk *høres* ulikt ut, til tross for at språkene ligner når man ser dem i skrift.

Skarre-r og vokalisert -r

I tillegg til danskenes svake uttale av visse konsonanter som -b, -d, og -v, finnes det også andre forskjeller på norsk og dansk når det gjelder uttale. For eksempel har dansker skarre-r, mens de fleste nordmenn, bortsett fra på Sør- og Sør-Vestlandet, har rulle -r.

Det er også verdt å merke seg at den danske skarre-r-en ikke er helt lik den norske. I dansk skarrer man på -r-er som står først i ord, og på -r-er som kommer etter konsonanter. Dette ser vi for eksempel i ord som «ret» og «krig». Men r-er som kommer etter vokaler er nesten alltid det man kaller *vokaliserte -r-er*. Dette vil si at en -r som kommer etter en vokal på dansk i praksis ikke blir uttalt i det hele tatt. I stedet smelter den sammen med vokalen som kommer rett før. Dette ser man i ord som «lærer» og «fire», som blir uttalt som /lea/ og /fia/. De vokaliserte -r-ene, det at mange -r-er blir borte når man snakker, er også med på å gjøre at dansk tale blir oppfattet som mindre tydelig enn norsk av mange. På dansk er det for eksempel ikke så lett å høre forskjell på ordene «lærer» og «lærere», eller på «høre» og «hører».

Dansk vokalsvekkelse

Det er ikke bare konsonantene som har svakere uttale på dansk enn på norsk. På dansk har det også skjedd en *vokalsvekkelse*. Dette innebærer at mange trykksvake vokaler i slutten av ord, vokaler som man ikke legger trykk på når man snakker, ofte blir uttalt veldig svakt, eller forsvinner helt på dansk. Ordet «sige» uttales som /si:/ og «stege» (å steke på norsk) som (stæi).

I ordet «stege» ser man faktisk også hvordan både vokalsvekkelse og konsonantsvekkelse kan virke *samtidig* på et ord. Den trykksvake endevokalen -e i «stege» har i praksis forsvunnet helt, og i tillegg blir -g-en i det samme ordet «stege» uttalt på en så svak måte at den i praksis ligner på en -i eller en -j. På grunn av dette ender hele ordet opp med å bli uttalt som én eneste stavelse, med en slags diftong i slutten, /stæi/, i det minste når man snakker i et vanlig tempo.

Vokalsvekkelsen og konsonantsvekkelsen som har skjedd på dansk har i praksis gjort at moderne dansk har blitt et språk med mange «stumme bokstaver» – bokstaver som blir skrevet, men ikke uttalt. Dette er noe av grunnen til at forskjellen på dansk tale og dansk skrift har blitt så stor. Det å lese dansk og det å lytte til det oppleves derfor av mange som to helt ulike ting.

Københavns universitet. (Foto: Shutterstock)

Uttalen av vokalen -u

På dansk uttales bokstaven «u» alltid som en «o». Dette hører man for eksempel i hvordan dansker uttaler ord som «sur», «brun» og «hus».

Slik var det på norrønt også, det språket som både dansk og norsk har utviklet seg fra. Det norrøne ordet «stund», som vi uttaler med en -u-lyd på norsk, ble uttalt med en -o-lyd, som /stond/. I løpet av middelalderen endret uttalen av bokstavene -u og -o seg i mange ord i Norge og Sverige. Derfor kan uttalen av -u variere på norsk i våre dager. U-en i et ord som «sukker» uttales for eksempel med en -o-lyd på norsk, mens u-en i ordene «brun» og «hus» uttales som en -u.

På dansk fikk man ikke den samme lydendringen som man fikk i norsk og svensk i løpet av middelalderen. Derfor uttales en -u fortsatt alltid som en -o på dansk i dag – akkurat som på norrønt. På dansk uttales ordene «sukker», «sur», «brun» og «hus» uttales alle med en slags o-lyd.

Uforutsigbare vokaler på dansk

Mens uttalen av -u er ganske forutsigbar på dansk, er uttalen av enkelte andre vokaler mer uforutsigbare. Særlig gjelder dette en del korte vokaler på dansk. Svært ofte kan én og samme vokal ha to ulike uttalemåter. Bokstaven -e i ordet «smed» uttales for eksempel som en slags -i, mens den samme bokstaven blir uttalt som en -e i et ord som «sende». Y-en i ordet «tyk» uttales mer eller mindre som en norsk -y, mens y-en i ordet «synd», blir uttalt som en -ø, /sønn/. For mange danske barn som skal lære å skrive, kan dette skape problemer.

I tillegg er det også vanlig på dansk at to forskjellige bokstaver kan representere én enkelt lyd. For eksempel uttales e-en i ordet «sende» og æ-en i ordet «vække» helt likt på dansk – det er den samme lyden som skrives på to ulike måter. Slikt gjør heller ikke skriveopplæringen lettere for danske skolebarn.

Det danske støt

Det som kanskje aller mest skiller dansk på den ene siden, fra svensk og norsk på den andre, er et språkfenomen som finnes på dansk, som kalles «støt». Når dette støtet uttales, høres det ut som at en lyd blir midlertidig avbrutt nede i halsen til den som snakker, før den liksom «eksploserer» igjen, og luften slippes ut. Man kan for eksempel høre støt-lyden ordene «sol» [soʔl], «hus» [hoʔs] og «mand». [manʔ]. For mange nordmenn kan det være vanskelig å høre om et ord har støt eller ikke på dansk, selv når man virkelig prøver å lytte. For dansker flest er støtet noe ubevisst, noe man bruker og hører uten å tenke over det. Det store flertallet av dansker har dette språkfenomenet i talen sin, selv om det også finnes noen områder der snakkes dansk uten støt. Støtet er nok det som gitt opphav til den gamle forestillingen om at dansker snakker «med en potet i halsen».

Nyhavn, København. (Foto: Shutterstock)

Det finnes bestemte regler for når et ord kan ha støt på dansk. For det første er støt noe man ofte har i ord med bare én stavelse, slik som «sol», «hus» og «mand». I tillegg har man det også ofte i ofte i bestemt form av en del substantiv, slik som i ordet som i «sønne» /soʔn/ og «tallet» /talʔed/. Det må være trykk på en stavelse for at den skal kunne ha støt, og det kan bare være støt på «stemte lyder», altså på lyder hvor stemmebåndene vibrerer når man

snakker, slik som vokaler og *stemte* konsonanter som «m», «n» og «b». Det viktige å vite er at det finnes et ganske komplisert system for når støt brukes og ikke brukes på dansk, selv om dansker flest sjelden eller aldri tenker over noen av disse reglene når de snakker.

Om et ord har støt eller ikke kan i visse tilfeller også være det som avgjør hva ordet betyr. Pronomenet «man», det man bruker i setninger som «man får gjøre som man vil», har *ikke* støt på dansk. Substantivet «mand», derimot, altså «mann» på norsk, blir uttalt med støt. Når dansker snakker, er det altså «om ordet har støt eller ikke støt» som rent lydlig viser om de mener «en person av typen hankjønn», eller om de snakker om «folk generelt».

Her finnes det en slags parallell mellom *støtet* på dansk, og *tonemforskjellene*, altså forskjellen i ordmelodi, som finnes i norsk og på svensk. På norsk har vi en del såkalte «minimale par» der forskjellen i ordmelodi er det eneste som skiller to ord fra hverandre når vi snakker – «bønder» fra «bønner», og «boxer (en hunderase)» fra «bokser» (en som slåss med hendene), for eksempel. Dansk har ikke tonemforskjeller som på norsk og svensk, men man har støt, og det finnes mange minimale par på dansk, hvor «støt eller ikke-støt» er det eneste som skiller to ord med ulik betydning fra hverandre.

Ordforråd

Norsk og dansk har historisk sett utviklet seg fra det samme språket. I tillegg ble Norge styrt av danskene i flere hundre år, og skriftspråket i Norge var i praksis dansk frem til starten av 1900-tallet. Derfor er det neppe overraskende at norsk og dansk deler mange ord. Skrivemåten er kanskje ulik av og til, og uttalen er veldig annerledes på dansk enn på norsk, men vi har stor sett de samme ordene på begge språk.

Det danske tellesystemet

Alt er imidlertid ikke likt, og en av forskjellene er tellesystemet. Tallene fra 21 til 99 heter noe annet på dansk enn på norsk. På dansk nevnes for det første enerne før tierne: Man sier «femogtredive» og «treogtyve». Slik var det også i Norge frem til 1951, men i dag nevner de fleste nordmenn tierne først: «trettifem» og «tjuetre».

Tallet 40 heter på dansk «fyrre» (uttales som /føa/), og fra 50 til 90 bruker dansk et gammelt system fra middelalderen hvor man ganget tall med 20. Dette fører til noen uvante navn sett med mange nordmenns øyne. Tallet 50 heter «halvtreds». Ordet betyr egentlig «2,5 (halvveis til tre) x 20» som jo blir 50. Tallet 60 heter på dansk «tres» (3 x 20), og 70 heter «halvfjerds», som betyr «3,5 x 20». 80 heter «firs» og 90 «halvfems».

«Falske venner»

I tillegg til tellesystemet kan også andre danske ord være forvirrende for nordmenn. Det finnes en del såkalte «falske venner», ord som finnes både på dansk og norsk, men som betyr ulike ting. «Å grine» på dansk betyr det samme som «å le». Det betyr ikke «å gråte», slik det gjør på norsk. «Mose» på dansk er det samme som «myr» på norsk. Det norske ordet «mose» heter på dansk «mos». Slikt kan selvsagt skape forvirring. «En mil» på dansk er 7,5 kilometer. Det vi på norsk kaller en «mil», kaller dansker «10 kilometer». Ordet «køkkenbord» på dansk betyr det samme som det norske ordet «kjøkkenbenk», og det norske ordet «rar» betyr det samme som «merkelig», mens «rar» på dansk er noe sånt som «vennlig», «omsorgsfull» og «mild». Dette er bare noen eksempler på såkalte falske venner. Det finnes også langt flere.

Ord som brukes sjelden i moderne norsk

Andre ord som kan by på problemer er ikke «falske venner», men rett og slett ord som brukes mye på moderne dansk, men som sjelden eller aldri benyttes på norsk lenger. «Hinanden» betyr «hverandre», «efterhånden» betyr «etter hvert» eller «gradvis», «måske» betyr «kanskje», og et «amt» er et fylke. «Moster» betyr «tante» («mors søster»), «orlov» er «permisjon» og «skinsyg» er det samme som «sjalu». «Undseelse» betyr «sjenerhet», «formentlig» betyr «antakelig», «erverv» betyr «yrke» og «forår» er det samme som «vår» på norsk, altså årstiden.

Når man leser norske tekster fra 17- og 1800-tallet støter man svært ofte på slike ord, siden dansk i praksis var skriftspråket her til lands frem til litt ut på 1900-tallet. Det å lære seg en del slike danske ord gjør det ganske mye lettere å lese tekster av norske forfattere som Holberg, Wergeland, Ibsen, Bjørnson, og Collet.

«Hold afstand til hinanden». Skilt fra koronapandemien.
(Foto: Shutterstock)

Ord med ulikt kjønn

Noen ord er felles for både norsk og dansk, men de har ulike kjønn. På norsk heter det for eksempel «et troll – det trollet» og «et skall – det skallet», mens det på dansk heter «en trold – den trolden» og «en skal – den skallen» (et eggeskall, for eksempel). På norsk heter det «en bokstav – den bokstaven» og «en sving – den svingen», mens det på dansk heter «et bokstav – det bokstave» og «et sving – det svinget». Slike ting hindrer neppe forståelsen noe særlig, men det er likevel en forskjell mellom språkene.

Ordklasser og bøyning

Bare to kjønn i danske substantiv – felleskjønn og intetkjønn

På norsk kan substantiv ha tre ulike kjønn:

hankjønn	en/ein hest - hesten
hunkjønn	ei avis – avisa
intetkjønnt	et/eit hus - huset

Danske substantiv har bare to kjønn felleskjønn og intetkjønn. *Felleskjønn* dekker både hankjønn og hunkjønn på norsk: «en hest – den hesten» og «en avis – den avisen» er begge felleskjønn. I tillegg har dansk også intetkjønn, slik vi har på norsk, for eksempel «et hus – det huset».

felleskjønn	en hest – hesten en avis – avisen
intetkjønn	et hus – huset

Dansk mangler altså hunkjønn. Ord som «kona», «avisa» og «hytta» finnes ikke på dansk. Der heter det for eksempel «en kone – konen» og «en hytte – den hytten». Det er også tillatt å skrive «konen» og «hytten» på bokmål, men de aller fleste nordmenn bruker formene «kona» og «hytta» både når de snakker og skriver.

Substantiv – flertallsendelsen -e

Når det gjelder det å bøye substantiv er mye likt på dansk og norsk. En forskjell man kan merke seg er at dansk har en flertallsendelse som brukes lite på norsk. Mange danske substantiv slutter på -e i det vi kaller *ubestemt form flertall*: «en stol, mange stole», «en hund – mange hunde», «en rigdom – flere rigdomme», «et hus – mange huse» «et land – flere lande», og så videre. Norske substantiv har sjelden denne flertallsendelsen. De har vanligvis enten endelsen -er, (og i tillegg -ar på nynorsk), eller så har de ingen endelse i det hele tatt. Det heter «en stol – flere stoler (stolar)», «ei avis – flere aviser», «et hus – flere hus» og et troll – flere troll (uten endelse).

Et unntak her er enkelte norske ord som slutter på -er: «en arbeider – flere arbeidere», «en innvandrер – flere innvandrere». Det finnes altså noen norske substantiv som slutter på -e i ubestemt form flertall, men disse er mye mer vanlige på dansk enn på norsk.

Flertallsbøying av engelske importord

En annen forskjell når det gjelder bøying av substantiv ligger i hvordan vi forholder oss til ord som kommer inn i språket fra engelsk. På norsk er det vanlig gi engelske substantiv «norsk bøying». Flertallsformen av «en drink» på norsk, er for eksempel «flere drinker».

På dansk er et vanlig å beholde den engelske flertalls-s-en når man bøyer en del slike importord. Der heter det for eksempel «en drink», som på norsk, men «flere drinks». Andre ganger er det valgfritt på dansk om man vil bruke den engelske flertalls-s-en, eller om man

heller vil bruke en dansk endelse. For eksempel kan flertallsformen av ordet «foto» på dansk både være «flere fotos» og «flere fotoer». På norsk er det ikke tillatt å skrive slike ord med -s til slutt.

Den vanligste måten å bøye danske verb på finnes ikke på norsk

Det vanligste bøyningsmønsteret for danske verb er at ord i preteritum, altså fortidsformen, slutter på -ede, og at ord i perfektum, «har arbeidet», «har handlet», og så videre, slutter på -et.

Gate i Viborg. (Foto: Shutterstock)

infinitiv	presens	preteritum	presens perfektum
at kaste	kaster	kastede	har kastet
at tro	tror	troede	har troet

Mer enn 75% av danske verb blir bøyd på denne måten. På norsk, derimot, finnes ikke dette bøyningsmønsteret. Likevel finner vi former som «troede», «kastede» og så videre, i tekster skrevet av norske forfattere på 17- og 1800- og starten av 1900-tallet.

Foranstilt eiendomsord på dansk

En annen forskjell mellom dansk og norsk har å gjøre med plasseringen av *eiendomsord*, altså hvor i en setning vi setter ord som «min», «din», «hans», «vår», og så videre. På dansk setter man slike eiendomsord *før* substantivet det hører til, og selve substantivet står alltid i ubestemt form: «**min** mor», «**dit** hus», «**hans** bedrift», «**vår** familie» og så videre. Dette gjelder både når man snakker og skriver på dansk.

På norsk har vi stort sett eiendomsordet *etter* substantivet, og selve substantivet står i *bestemt form*. Vi sier «**moren min**», «**huset ditt**», «**bedriften hans**» og «**familien vår**», og så videre. Dette er noe som skiller norsk fra dansk. Det er riktig nok mulig å sette eiendomsordet først på norsk også, men i praksis gjør vi det sjelden. En setning som «Jeg skal male **mitt hus** i morgen» vil nok føles stivt og litt kunstig for nordmenn flest, i alle fall når man snakker. Det er langt mer naturlig å si «Jeg skal male **huset mitt**», med etterstilt eiendomsord.

På nynorsk, som er basert på norsk talespråk, *skal* man ha etterstilt eiendomsord når man skriver: «**bilen min**», «**huset hans**» og så videre. Det eneste unntaket er hvis man vil fremheve «hvem som eier noe» – «det er **min bil**» (og ingen andres). På bokmål, som historisk sett har utviklet seg fra dansk, kan man velge selv om man vil skrive på den danske måten, «Jeg snakket med **hans kone**», eller på den norske måten, «Jeg snakket med **kona hans/konen hans**».

På dansk er det til forskjell fra norsk obligatorisk å sette eiendomsordet først. Der heter det «Jeg taledet med **hans kone**». En setning som «Jeg taledet med **konen hans**», hvor eiendomsordet kommer til slutt, er på dansk rett og slett feil.

Enkel bestemmelse

Videre er det et særtrekk ved norsk at vi har det som kalles *dobbel bestemmelse*. I uttrykk som «Den sterke mannen», den gamle kona, det fine huset, og så videre, markerer vi på norsk *to ganger* at vi snakker om en bestemt mann, en bestemt kone eller et bestemt hus. Først markerer vi det ved hjelp av et determinativ, enten ordet «den» eller «det». Deretter markerer vi det enda en gang, ved å bøye selve substantivet «mann, kone, hus», og så videre, slik at det står i bestemt form: «**mannen**», «**kona**», «**huset**».

«**Den** sterke **mannen**»

«**den** gamle **kona**»

«**det** fine **huset**»

Dobbelt bestemmelse er uvanlig i andre europeiske språk, men det regnes som et særtrekk ved norsk og svensk.

På dansk har man til forskjell fra i nabospråkene *ikke* dobbel bestemmelse. På dansk har man det som kalles *enkel* bestemmelse. Det heter der «en stærk mand – **den** stærke mand», «En gammel kone – **den** gamle kone», «et fint hus – **det** fine hus». Vi ser at det i slike uttrykk på dansk er determinativet, ordet «den» eller «det», som viser at det her dreier seg om en bestemt mann, en bestemt kone, eller et bestemt hus. Selve substantivet står fortsatt i ubestemt form.

«**den** stærke mand».

«**den** gamle kone»

«**det** fine hus»

Enkel bestemmelse er det som er vanligst i resten av Vest- og Sør-Europa, så det er Norsk og svensk som skiller seg ut i denne sammenheng. Engelsk har for eksempel også enkelt bestemmelse, «a strong man» – «**the** strong man», og det samme er tilfelle i språk som fransk, tysk og spansk, for bare å nevne noen.

Modale hjelpeverb – ordene «må» og «skal»

En ting som av og til kan gjøre dansk vanskeligere å forstå for nordmenn er det at enkelte *modale hjelpeverb* – ord som «kan», «vil» og «må» – i noen tilfeller brukes ulikt på dansk og norsk.

Særlig verbet «å måtte» brukes litt forskjellig i de to språkene. På dansk kan ordet bety flere ting enn på norsk. Det kan brukes for å vise at noe er nødvendig, slik vi også gjør på norsk: «Jeg må gå», men på dansk kan det også brukes for å snakke om hvorvidt noe er tillatt eller ikke. Den danske setningen: «Må man have mad med i håndbagagen på flyet?», kan for en nordmann høres ut som et spørsmål om alle som flyr *er nødt til å* ha med seg mat i håndbagasjen, men i de fleste tilfeller vil dette være et

Gatehjørne i Aarhus. (Foto: Shutterstock)

spørsmål om tillatelse på dansk. «*Kan* man ha med mat i håndbagasjen på flyet?». Det danske ordet «må» kan altså både brukes som på norsk, for å snakke om nødvendighet, *eller* det kan brukes som det norske ordet «kan», for å snakke eller stille spørsmål om noe er lov eller ikke. Pass bare på. Det er også mulig å bruke ordet «kan» på dansk, i samme betydning som på norsk. Setningen «Kan man have mad med i håndbagagen» er også riktig dansk, så her er det fort gjort å bli forvirret.

I praksis er misforståelser av denne typen sjelden et problem når nordmenn og dansker kommuniserer, siden selve situasjonen, konteksten nesten alltid vil gjøre det klart hva vi mener. Likevel er det verdt å være obs på slike nyanseforskjeller når man leser eller lytter til skriftlig eller muntlig dansk.

Modale hjelpeverb – ordene «må» og «skal»

En ting som av og til kan gjøre dansk vanskeligere å forstå for nordmenn er det at enkelte *modale hjelpeverb* – ord som «kan», «vil» og «må» – i noen tilfeller brukes ulikt på dansk og norsk.

Særlig verbet «å måtte» brukes litt forskjellig i de to språkene. På dansk kan ordet bety flere ting enn på norsk. Det kan brukes for å vise at noe er nødvendig, slik vi også gjør på norsk: «Jeg må gå», men på dansk kan det også brukes for å snakke om hvorvidt noe er tillatt eller ikke. Den danske setningen: «Må man have mad med i håndbagagen på flyet?», kan for en nordmann høres ut som et spørsmål om alle som flyr *er nødt til* å ha med seg mat i håndbagasjen, men i de fleste tilfeller vil dette være et spørsmål om tillatelse på dansk. «*Kan* man ha med mat i håndbagasjen på flyet?». Det danske ordet «må» kan altså både brukes som på norsk, for å snakke om nødvendighet, *eller* det kan brukes som det norske ordet «kan», for å snakke eller stille spørsmål om noe er lov eller ikke. Pass bare på. Det er også mulig å bruke ordet «kan» på dansk, i samme betydning som på norsk. Setningen «Kan man have mad med i håndbagagen» er også riktig dansk, så her er det fort gjort å bli forvirret.

Også verbet «å skulle», eller «skal» i presens, kan av og til oppføre seg litt ulikt på norsk og dansk. For eksempel kan ordet på norsk brukes for å snakke om fremtiden på en ganske nøytral måte. Dette kan vi se i en setning som: «Han skal være med på møtet neste fredag». På norsk vil denne setningen i de fleste tilfeller bli oppfattet som et relativt nøytralt utsagn om noe som kommer til å skje i fremtiden. Den samme setningen på dansk, derimot, kan fort bli oppfattet på en annen måte. Bruken av ordet «skal» i en setning som denne kan på dansk antyde en form for tvang eller press utenfra, som om man sier at: «Han er *nødt til* å være med på møtet neste fredag», eller «han *må* være med på møtet neste fredag».

I praksis er misforståelser av denne typen sjelden et problem når nordmenn og dansker kommuniserer, siden selve situasjonen, konteksten nesten alltid vil gjøre det klart hva vi mener. Likevel er det verdt å være obs på slike nyanseforskjeller når man leser eller lytter til skriftlig eller muntlig dansk.

Dialekter

Når det gjelder dialekter er situasjonen i Danmark og Norge svært ulik. I Danmark har det lenge, i alle fall siden 1700-tallet, eksistert en slags offisiell norm for hvordan det er riktig å skrive og snakke dansk, et dansk riksspråk, eller *riksmål*. Dette danske riksmålet har i stor grad vært basert på hvordan mennesker i og rundt København har pleid å snakke og skrive, og de siste hundre årene, med økt sentralisering og stadig mer kommunikasjon mellom folk, har flere og flere dansker begynt å snakke dette riksmålet. Danske dialekter har sakte, men sikkert forsvunnet, og i våre dager snakker under 5% av dansker en dialekt.

De fleste som snakker dansk i dag, snakker dansk ganske likt. Dette er ulikt hva som er situasjonen i Norge, hvor språkvariasjonen er stor. Også i Norge er språket riktig nok i endring, og langt færre nordmenn snakker utpreget dialekt i dag sammenlignet med for 70 år siden. Likevel er dialektvariasjonen fortsatt stor, og i tillegg har vi i Norge to offisielle norske skriftspråk.

De fleste dansker snakker altså dansk riksmål i dag. I tillegg til riksmålet har man i Danmark også det man kaller *regionalspråk*. Disse kan kanskje best beskrives som «varianter av riksmålet i ulike deler av landet, som er blandet med enkelte regionale dialekttrekk», altså trekk som er felles for et større område.

Regionalspråkene ligner langt mer på riksmålet enn på dialekter. Veldig ofte kan et regionalspråk nesten høres ut som riksmål med en litt annen uttale eller et litt annet tonefall, bare. Et regionalspråk er automatisk forståelig for alle dansker.

Ebeltoft. (Foto: Shutterstock)

Lokale dialekter har som sagt nesten blitt borte i Danmark, og snakkes som nevnt av under 5% av dagens dansker i dag. De danskene som *har* en lokal dialekt er i tillegg ofte tospråklige, slik at de gjerne dansk riksmål i offisielle sammenhenger, og kun bruker dialekten sin når de er med venner og familie.

Det kan være flere grunner til at dialektene nesten har blitt borte i Danmark. For det første har det skjedd en stadig sterkere sentralisering de siste par hundre årene. Folk har flyttet fra landet og inn til byene, og det at flere og flere mennesker bor i byer har en tendens til å gjøre at lokale dialekter blir svekket.

For det andre er Danmark et land uten store geografiske hindringer som fjell, skog og store avstander som i Norge. I Danmark har det vært lett å reise og lett for folk fra ulike deler av landet å ha kontakt med hverandre. Mye kontakt mellom ulike grupper har også en tendens til å gjøre at dialekter «vannes ut» og kanskje etter hvert også forsvinner.

I Danmark har man dessuten hatt en mye sterkere *språknorm* enn i Norge – en forestilling om at det finnes en måte å snakke dansk på som er «riktig og god», og måter å snakke dansk på som er dårligere. Det danske riksmålet har nesten bestandig blitt sett på som «korrekt dansk», mens dialekter i Danmark ofte har blitt sett på som mindreverdige. Det har for eksempel ikke vært uvanlig at skolebarn med dialekt har blitt latterliggjort og rettet på i skolen. I Norge, derimot, var det offisielle språket lenge et fremmedspråk, eller basert på et fremmedspråk. Dermed fikk dialektene en helt annen rolle hos oss. Å snakke dialekt har i Norge vært en positiv ting i langt større grad enn i nabolandene våre. Ofte har det blitt forbundet med å være ekte, autentisk og ikke minst *norske*.

Kilder

Breivik, T. (2015). Nabospråka – dansk og svensk. Håndbok i nabospråkundervisning, Språkrådets skrifter 4, 38–51. <https://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/publikasjoner/sprakradets-skrifter/handboka-i-nabospraksundervisning-web.pdf>

Gundersen, D., Jensen, J. N., *Dansk. Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 25. august 2022 fra <https://snl.no/dansk>

Harstad, F. (2012). *Om dansk*. Nordeniskolen.org. <https://nordeniskolen.org/nb/spraak-kultur/8-10-klasse/de-nordiske-spraakene/om-dansk/>

Hårstad, S. (2021). Nabospråk og nabospråkundervisning (2. utg.). Cappelen Damm

Cramer, J., & Kirkegaard, P. (1996). Dansk sproglære for nordmænd (2. utg.). Gyldendal Akademisk
Språkrådet (2013, 07), (oppdatert 2022, 02). *Dansk*.

Språkrådet.no. <https://www.sprakradet.no/Spraka-vare/Spraka-i-Norden/Dansk/>

KublaKan 2024

Jostein Christensen og Asbjørn Odin Aag

Denne publikasjonen kan fritt benyttes av skoler, elever og privatister. Referanse til denne kilden kan skrives slik:

Christensen, Jostein og Asbjørn Odin Aag. «Studiehefte. Norsk og dansk». KublaKan 2024,
<https://kublakan.no/wp-content/uploads/2024/05/KublaKan-studiehefte-norsk-og-dansk.pdf>, nedlastet
[fyll inn dato]

Siden dette er en kilde hentet fra internett, må du også oppgi nedlastingsdato, om du benytter studieheftet på skriftlig eksamen. Henvendelse om utgivelsen kan rettes til post@kublakan.no.